

AZ ISKOLAI KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLAT HATÁSA A FIATALOK ÖNKÉNTESSÉGÉRE EGY FELTÁRÓ, KISMINTÁS KUTATÁS EREDMÉNYEI ALAPJÁN

ALMÁSI LIZA¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2025.1.105-130>

Absztrakt

Magyarországon 2012-ben vezették be az Iskolai Közösségi Szolgálatot, melynek egyik célja a fiatalok – társadalmi felelősségvállalásának a közösségi aktivitáson és szolgálat-tanuláson keresztül fejlesztése mellett – önkéntességre való motiválása volt. Jelen kutatás az Iskolai Közösségi Szolgálat hatását vizsgálja a 2016-2023 között érettségizett fiatalok nem reprezentatív mintáján, kiemelt fókusszal önkéntességi hajlandóságukra, mint másodlagos hatásra. Az esettanulmányban a Közösségi Szolgálat szabályozásán, jellemzőin és céljain túl bemutatom az ezt vizsgáló korábbi kutatásokat is, melyek főként középiskolás diákok nagymintás megkérdezésén alapultak. A cikk kevert kutatási módszertant alkalmaz, nem reprezentatív mintán végzett kérdőíves adatgyűjtésen (100 fő, döntően fővárosi) alapul, amit öt, félig strukturált, középiskolai pedagógusokkal és civil szervezetek képviselőivel készült interjúval egészítünk ki. A 2024-ben folytatott kutatásom bemutatja, hogy a diákok mellett az őket körülvevő felnőttek, vagyis a pedagógusok és a fogadószervezetek képviselői milyen hatásait látják az Iskolai Közösségi Szolgálatnak. A kismintás kutatás eredményei alapján elmondható, hogy az Iskolai Közösségi Szolgálat a megkérdezett diákok többségénél eléri azt a hatást, hogy érzékenyíti őket az önkéntességre azáltal, hogy olyan tevékenységeket végeznek, amelyek mind a közösség, mind az egyén számára haszonnal járnak. Mindezek alapján javaslatokat is megfogalmazok az Iskolai Közösségi Szolgálat további fejlesztéséhez.

Kulcsszavak: Iskolai Közösségi Szolgálat, hatás-elemzés, társadalmi felelősségvállalás, önkéntesség, motiváció

¹ Almási Liza, *Management and Leadership (MA) hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem és Rajk Szakkollégium.* A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-1 kódszámú új nemzeti kiválóság programjának a nemzeti kutatási, fejlesztési és innovációs alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. Továbbá, a tanulmány „Az Iskolai Közösségi Szolgálat hatása a fiatalok önkéntességére” címmel szerepelt 2024 áprilisában a Tudományos Diákköri Konferencián a Budapesti Corvinus Egyetemen. Ezúttal is köszönöm a segítséget konzulensemnek, Dr. Révész Éva Erika egyetemi adjunktusnak.

The impact of school community service in Hungary – based on the results of an exploratory, small sample research

Liza Almási

Abstract

The mandatory school community service was introduced in 2012 in Hungary. Its goal was to motivate young people to volunteer, in addition to developing their social responsibility through community activism and service learning. This study investigates the impact of the school community service on a non-representative sample of young people who graduated from high school between 2016-2023, with a particular focus on their willingness to volunteer as a secondary effect. In addition to the regulation, characteristics and objectives of mandatory community service, the case study also presents previous research on the subject, based mainly on a large sample survey of secondary school students. The article uses a mixed research methodology, based on a questionnaire survey of a non-representative sample (100 people, mostly from Budapest), complemented by five semi-structured interviews with secondary school teachers and representatives of nonprofit organizations. The research conducted in 2024 shows the impact of the school community service on students and the adults around them, such as teachers and representatives of host organisations. Based on the results of the small sample survey, it can be said that the school community service achieves its impact of sensitising the majority of the students interviewed to volunteering, by providing them with activities that are beneficial to both the public and the individual. On this basis, the author makes suggestions for further developing the school community service.

Keywords: School Community Service, impact analysis, social responsibility, volunteering, motivation

BEVEZETÉS

Az Iskolai Közösségi Szolgálat (röviden IKSZ) 2016 óta minden nappali képzésben érettségiző diákot érint, és ez évi több mint 60 ezer diákot jelent (Központi Statisztikai Hivatal 2023), ugyanakkor kevésbé ismert, hogy milyen hatással van a fiatalokra. Bevezetésekor számos célt tűztek ki, köztük azt is, hogy a Közösségi Szolgálat hatására több önkéntes tevékenységet végezzenek a fiatalok a későbbi életükben (Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012). Ezért például kifejezetten érdemes megvizsgálni a bevezetés tizedik évfordulója körül, hogy milyen hatással van az IKSZ a bevezetése óta érettségizett fiatalokra, valamint hogyan látják ezt a Közösségi Szolgálatért felelős tanárok és a fogadószervezetek.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy milyen hatással van az Iskolai Közösségi Szolgálatban való részvétel és az általa szerzett élmények és tapasztalatok a fiatalokra, fókuszálva önkéntességi hajlandóságra, és későbbi önkéntes tevékenységük megvalósulási formáira.

Ehhez 2016-2023 között végzett diákokat kérdeztem meg kérdőíves módszerrel 2024 januárjában és februárjában, illetve 2024 februárjában két IKSZ-ért felelős középiskolai tanárral és három fogadószervezet képviselőjével készítettem interjút.

Az elméleti áttekintés során bemutatom az Iskolai Közösségi Szolgálat szabályozását, jellemzőit és céljait, illetve a korábbi kutatásait. Utána kifejtem a kutatás célját és módszertanát, illetve bemutatom az adatgyűjtés módját és az interjúalanyok fő jellemzőit. Az eredményekről szóló fejezetben tematikusan összegzem a kérdőív és az interjúk eredményeit, végül pedig konklúziót és javaslatokat fogalmazok meg az IKSZ-szel kapcsolatban.

AZ ISKOLAI KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLAT BEVEZETÉSÉNEK TÖRVÉNYI ÉS SZABÁLYOZÁSI HÁTTERE

Az Iskolai Közösségi Szolgálatot 2011-ben vezették be, így elsőként a 2012 szeptemberében kilencedik osztályt kezdő, 2016-ban érettségizőknek kellett ötven óra szolgálatot teljesíteniük (2011. évi CXCV. törvény). A Nemzeti Köznevelési Törvény (2011) alapján a „közösségi szolgálat: szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása” (2011. évi CXCV. törvény 4.§ 15.). Az Oktatási Hivatal definíciója szerint pedig „a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység, és annak pedagógiai feldolgozása a jogszabályban meghatározott nyolc területen”.²

A Közösségi Szolgálat teljesítése feltétele annak, hogy a középiskolások letehessek az érettségijüket (100/1997 (VI.13.) Kormányrendelet 12. 15a), tehát kötelező számukra. Az IKSZ-re gyakran önkéntességként hivatkozunk, de Czike Klára és Kuti Éva (2006) definíciója alapján nem sorolhatjuk az önkéntes tevékenységek közé kötelező jellege miatt. Ugyanakkor a Közösségi Szolgálat „kiindulópontnak, bevezető lépésnek tekinthető a valódi önkéntes tevékenység végzésének irányába, melynek szerepét nem szabad alábecsülni” (1068/2012. (III. 20.) Korm. határozat I.1. 5. bekezdés).

² https://www.oktatas.hu/koznevelas/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik

Az Oktatási Hivatal kimondja³ a *kettős cél elvét*, vagyis, hogy a tevékenység egyszerre legyen szolgálatjellegű, és valósuljon meg az élménypedagógia-alapú tanulás is, ezáltal a diákok megtapasztalhassák az önzetlen segítséget, de ne merüljön fel, hogy a diák ingyen végez munkát. A szolgálatjelleg miatt az IKSZ nyolc lehetséges tevékenységi körét is lehatárolja a jogszabály: „egészségügyi, szociális és jótékonyági, oktatási, kulturális, valamint környezet-, természet- és katasztrófavédelmi, az óvodáskorú, sajátos nevelési igényű gyermekekkel, tanulókkal, az idős emberekkel közös sport- és szabadidős területen folytatható tevékenység, illetve az egyes rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerveknél bűn- és baleset-megelőzési területen folytatható tevékenység”.⁴

Az Oktatási Hivatal nem korlátozza az iskolán belüli tevékenység arányát, de azt ajánlja, hogy az ötven óra legfeljebb felét teljesítsék a diákok a saját iskolájukban.⁵ Illetve a *változatosság elve* mentén azt ajánlja, hogy lehetőség szerint több területen végezzék a fiatalok az IKSZ-et, ha csak nem indokolt, hogy az ötven órát egy fogadó intézménynél teljesítsék a tevékenység jellege miatt.

AZ ISKOLAI KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLAT A HAZAI ELEMZÉSEK ÉS TANULMÁNYOK TÜKRÉBEN

Az Iskolai Közösségi Szolgálat célja

A közösségi szolgálat az angol community service fordítása, ugyanis a közösségi szolgálat gyökerei az Amerikai Egyesült Államokban a huszadik század második felére vezethetők vissza. A community service Andrew Furco (1996) alapján a diákok olyan tevékenységben való részvételét jelenti, ami a nyújtott szolgáltatásra és a kedvezményezettekre fókuszál, ugyanakkor a diákok is tanulnak abból, hogy hogyan segítették a célcsoportot. A szakirodalomban a community service sokkal inkább a társadalom szolgálatára fókuszál, kevésbé a tanulásról szól, így szokták megkülönböztetni az internship vagyis gyakornokság fogalmától (Bodó 2014), ugyanis az internship esetén a diákok tanulásán, tapasztalatgyűjtésén van a fókusz (Furco 1996).

³ https://www.oktatas.hu/koznevelis/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik

⁴ https://www.oktatas.hu/koznevelis/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik

⁵ https://www.oktatas.hu/koznevelis/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik

Ezzel szemben a service learning (szolgálati tanulás) a szolgálatot és a tanulást ötvözi az iskolai kerettanterven belül (Bodó 2014), Furco (1996) szerint pedig a community service ennek az egyik alfaja. Robert Sigmon (1979) a service learning-et tapasztalati tanulásnak írja le, ahol mindkét félnek van olyan tudása, amit meg tud osztani a másikkal. A community service és a service learning a tanulmányok alapján több területen is formálják a részt vevő diákok attitűdjét, ezek a területek: önismeret, állampolgári elkötelezettség, szociális érzékenység, iskolához és tanuláshoz való viszony, tanulmányi eredményesség (Bodó 2014). Ez alapján a közösségi szolgálatot végző diákoknak nem csak társadalmi érzékenységük fejlődését várhatjuk, hanem a tanulmányi eredményeik javulását is.

Markos Valéria (2016) kutatása alapján az Iskolai Közösségi Szolgálat a társadalmi felelősségvállalás és az önkéntesség jellemzőit ötvözi. Ahogy korábban is kiemelttem, az IKSZ-et nem tekinthetjük teljes mértékben önkéntességnek, mivel az önkéntesség a személy szabad akaratából történik (Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012). Ezzel szemben az IKSZ-et az érettségi előtt álló diákoknak kötelező teljesíteniük az érettségijük megszerzéséhez (Markos 2016). Ráadásul a kötelezőség negatív hatással lehet az önkéntes tevékenység tartalmára, így Markos (2021) azt feltételezi, hogy az önkéntességre nevelés veszíthet hatásosságából. Ugyanakkor az IKSZ-et nem is kell önkéntességnek értelmeznünk, mivel ez egy nevelő célzatú, kötelező pedagógiai program, mely felhívja a figyelmet arra, hogy az érettségihez és a középfokú tanulmányok lezárásához nem csak a tárgyi tudás, hanem a felelős állampolgári magatartás és a szociális érzékenység is hozzátartozik (Markos 2021).

Az Iskolai Közösségi Szolgálat bevezetésének célja az önkéntességre való ösztönzés mellett a diákok társadalmi felelősségvállalásának mélyítése és személyiségük formálása, ezáltal a társadalmi szolidaritás erősítése. Ugyanakkor ez csak akkor tud megvalósulni, ha az IKSZ hatékonyan működik, és jó élményt nyújt a részt vevő diákoknak (Bodó 2014).

Az IKSZ bevezetése elméleti szinten a jellemzően kapacitáshiánnyal küzdő civil szervezetek számára könnyítheti meg az önkéntesek toborzását. Bartal Anna Mária (2023) munkája alapján Magyarországon egyre népszerűbb az epizodikus önkéntesség, mikor is az önkéntesek csak pár óra, legfeljebb egy projekt erejéig maradnak az adott szervezetnél, ez alatt pedig a célirányos feladatokat végzik el, majd jellemzően más szervezetnél végeznek hasonló, alkalmi önkéntes munkát. Bodó Márton (2014) szerint főként a fiatalokra jellemző, hogy szívesebben végeznek önkéntes tevékenységet lazább, kötetlenebb keretek között, ahol könnyű váltani.

Így az önkéntesek nem köteleződnek el egy-egy szervezet felé, ezért a szervezeteknek a korábbiaknál több erőforrást kell befektetniük az epizodikus önkéntesek toborzására (Bartal 2023). Erre részben megoldást jelenthet az IKSZ, mivel ez esetben a szervezetnek csak az iskolával kell felvennie és fenntartania a kapcsolatot, a továbbiakban pedig az iskola toboroz olyan diákokat, akik szívesen végeznék a szervezetben az ötven óra közösségi munkát. Természetesen nem pótolják a diákok a rendszeres önkénteseket, csupán az epizodikus önkéntes feladatok ellátását biztosíthatják minden évben. Potenciálisan pedig, ha az IKSZ jó élmény számukra, visszatérhetnek az ötven óra teljesítése után is a fogadószervezethez.

Az Iskolai Közösségi Szolgálat hatásai

Markos (2020) középiskolás diákok megkérdezésével, egy nagymintás felmérés keretében vizsgálta a Közösségi Szolgálat hatásait. Képességfejlődést és tapasztalati tanulást figyelt meg a középiskolások körében, melyekre jelentős hatást gyakorol a Közösségi Szolgálathoz való pozitív attitűd. Továbbá jó hatással van az IKSZ a fiatalok társadalmi részvételére és pályaaorientációjára. Bár nem igazolható, hogy a Közösségi Szolgálat hatására nőtt volna az önkéntességi hajlandóság, de biztosan nem vette el a fiatalok kedvét az önkéntességtől (Markos 2022).

Sárosi Tünde (2022) 9960 diák kérdőíves megkérdezésével megállapította, hogy a Közösségi Szolgálat pozitív hatással van a diákok képességfejlődésére és későbbi önkéntességére. Ha például oktatási tevékenységet végeznek a középiskolások az IKSZ alatt, akkor személyiségváltozás figyelhető meg a következő területeken: másokra való odafigyelés, alkalmazkodóképesség, együttműködési képesség, kommunikációs készség, és javulhatnak a szociális készségeik is. Ez alól kivételt képez, ha az IKSZ során haszontalan, unalmas vagy monoton munkát végeztek a középiskolások.

A FELMÉRÉS KÉRDÉSFELTEVÉSEI, CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

Ebben a fejezetben tisztázom a tanulmány kutatási kérdését. Kifejtem a kutatás célját és módszertanát, illetve bemutatom az adatgyűjtés módját és az interjúalanyok fő jellemzőit.

A felmérés kérdésfeltevésai és céljai

A Közösségi Szolgálat hatásait korábbi kutatásokban elsősorban az Iskolai Közösségi Szolgálatot végző középiskolás diákok megkérdezésével vizsgálták (Markos 2020; Markos

2021; Sárosi 2022). Jelen tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy egyrészt a már érettségizett diákok, másrészt az őket körülvevő szereplők, vagyis a Közösségi Szolgálatért felelős pedagógusok és a fogadószervezetek képviselői szerint milyen hatásai vannak az IKSZ-nek, kiemelt fókusszal a fiatalok későbbi önkéntes tevékenységére.

A kutatásom célja az Iskolai Közösségi Szolgálat lehetséges hatásainak megértése a fiatalok későbbi önkéntességére nézve. Tekinthejük feltáró kvalitatív kutatásnak, mivel egy alulkutatott témát mutatok be kis elemszám vizsgálatával (Maxwell 2008). Nem csak azt vizsgálom, hogy mi történt, hanem azt is, hogy milyen hatása van az IKSZ-nek, hogyan befolyásolta a vizsgált szereplők későbbi viselkedését, vagyis a fiatalok későbbi önkéntességét, és az ahhoz kapcsolódó attitűdjeiket. A vizsgálatot kiegészíti, hogy ezt hogyan látják az őket körülvevő és segítő felnőttek, vagyis a fogadó civil szervezetek képviselői és az IKSZ-ért felelős középiskolai pedagógusok.

A felmérés módszerei

A kutatásomban kevert módszertant alkalmazok, és négy lépcsőből épül fel. A felhasznált interjúk és kérdőív elkezdése előtt fél évvel, 2023 júniusában kisebb elemszámon (hatvan fő) végeztem kérdőíves kutatást, melynek eredményeit itt közvetlenül nem fogom bemutatni, de hozzájárult a végleges kérdőív kérdéseinek pontosításához. Az Iskolai Közösségi Szolgálatot teljesített fiatalok tapasztalatait és attitűdjét mértem fel egy száz fős kérdőívvel 2024 január-februárjában, majd 2024 februárjában öt félig strukturált interjúval feltérképeztem az IKSZ-ért felelős középiskolai pedagógusok, és a diákokat fogadó civil szervezetek képviselőinek tapasztalatát. A kutatás két részét összetartó párhuzamos felépítés jellemzi, vagyis egyszerre végeztem a kérdőíves és az interjúk adatok gyűjtését és elemzését, csak az értelmezésnél kapcsoltam össze a kettőt. Így összetettebb és valósabb képet kaphatunk az IKSZ működéséről és hatásairól (Király et al. 2014).

Adatgyűjtés. A primer kutatásom egyik adatgyűjtési forrása kérdőíves felmérésen alapszik, amit száz olyan fiatal töltött ki, akik 2016 és 2023 között érettségiztek, tehát *már* teljesítették az Iskolai Közösségi Szolgálatot. A kérdőív kitöltése 2024 január-februárjában zajlott, online formában. A kitöltőket nem véletlenszerű mintavétellel, hanem hólabda-módszerrel értem el. Középiskolájukat tekintve a kitöltő fiatalok nagyjából fele, 57 százaléka járt Budapesten középiskolába, a többiek vidéki városba vagy megyeszékhelyre. Jellemzője a mintának, hogy

valamivel több lány töltötte ki (57 százalék), mint fiú (43 százalék). Két kitöltőn (2 százalék) kívül (az ő indokaikat később fejtem ki) mindannyian teljesítették az ötven óra szolgálatot.

A kutatásom másik részét félig strukturált interjúkra alapoztam, melyek 2024 februárjában készültek. Az interjúkban megkérdezett különböző érintetteken keresztül jobban megérthetjük és feltárhatjuk az IKSZ működését, annak hatásait a szervezetekre, illetve azt, hogy milyen hatása mutatkozik az ötven óra elvégzésének az őket körülvevő felnőttek tapasztalatai alapján, illetve miként látják a fiatalok fejlődését. Az interjúalanyok mind hozzájárultak a szervezet nevének megjelenéséhez.

Az Adománytaxitól az interjú során kaptam hét anonimizált, középiskolás önkéntesek által írt visszajelzést és élménybeszámolót, melyeket szintén beépítettem a kutatásba.

Interjúalanyok. Minden középiskolában van egy megbízott pedagógus, aki az Iskolai Közösségi Szolgálat megszervezéséért, illetve a működtetéssel és tevékenységekkel kapcsolatos feladatokért felel.⁶ A kutatásom során két budapesti középiskola IKSZ-ért felelős pedagógusát kérdeztem a tapasztalataikról. Tanár1 és Tanár2-ként fogok rájuk hivatkozni. Az IKSZ 2012-es bevezetése óta mindkét középiskolában jelen van. Az ide járó diákokat jó szociális és anyagi helyzetűnek jellemezték tanárok és alacsony köztük a hátrányos helyzetűek aránya.

Három, középiskolásokat is fogadó civil-nonprofit szervezet képviselőjével készítettem interjút, a KórházSulitól, az Adománytaxitól és a BAGázstól válaszolt kérdéseimre egy-egy interjúalany. A három civil-nonprofit szervezet tevékenysége és célcsoportja különböző, de mindegyik olyan tevékenységet végez, amelyhez könnyen tudnak kapcsolódni a diákok. A székhelyük Budapest, ezért elsősorban budapesti középiskolások teljesítenek náluk IKSZ-t, illetve önkéntes munkát, de a tevékenységük részben (a BAGázs esetén teljes egészében) vidéken valósul meg. Fontos szempont volt a kiválasztásukkor, hogy mindhárom civil-nonprofit szervezet sok éve létezik, és körülbelül az IKSZ kezdete óta fogadnak ötven órát teljesítő fiatalokat a külön számukra felépített programban, részben a megkérdezett pedagógusok középiskolájából. A hozzájuk érkező diákok jellemzően hosszú távra köteleződnek el, és találkoznak hátrányos helyzetű emberekkel, csoportokkal is. Ebből eredően ezek a civil-nonprofit szervezetek jól felkészültek, külön foglalkoznak a középiskolásokkal, és több évre visszamenő tapasztalatról tudtak beszámolni.

⁶ https://www.oktatas.hu/koznevelas/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik

Az interjúkban megkérdezett civil-nonprofit szervezetek bemutatása

A KórházSuli alapvetően oktatási célú civil-nonprofit szervezet, amely hosszan tartó betegséggel küzdő gyerekeknek segít felzárkózni és lépést tartani az iskolai tanulmányaikkal, személyre szabva, játékosan. A hozzájuk érkező IKSZ-es középiskolások a Mexikói úti Mozgásjavító Általános Iskola és Gimnázium diákjainak segítenek a tanulásban. 2023 őszi félévében ötven középiskolás segítette a Mozgásjavítóban lakó gyerekek tanulását, körülbelül huszonöt középiskolából. A szervezet alapítása óta eltelt 10 évben összesen pedig több mint 2500 középiskolás és egyetemista önkéntes segített 1700 gyereket.⁷

Az Adománytaxi elnevezéséből is eredően főként adományozással, adománygyűjtéssel foglalkozó civil-nonprofit szervezet, amely vidékre szállítja el a Budapesten összegyűjtött ruhaadományokat, amellyel vidéki közösségeket támogatnak, de egyben hidat képeznek a főváros és vidéki kistelepülések között. Az IKSZ-es középiskolások segítenek az adományok begyűjtésében, szortírozásában, megismerhetik a Mozaik Hub-ban a civil szervezetek működését. Továbbá, elutazhatnak egy viszonylag elzárt településre, ahol az adományosztás után meglátogatnak egy vagy két ott élő családot, betekintést kaphatnak az otthonukba és a település életébe. Minden esemény előtt és után pedig közösen beszélnek meg a szerzett tapasztalatokat, élményeket. Az Adománytaxinál eddig több mint 600 önkéntes fordult meg,⁸ az interjú alapján jelenleg félévente tizenöt fiatal végzi itt Iskolai Közösségi Szolgálatát, öt-hat iskolából.

A BAGáznál a közösségi szolgálatot teljesítő középiskolások egy többnapos képzés után hétvégi gyerekklubokban tarthatnak felnőttek segítségével szabadidős foglalkozást bagi és dányi, jellemzően romatelepen élő gyerekeknek. A BAGázs évi 150 önkéntessel dolgozik (BAGázs 2024:13), a középiskolások főként óvodás és alsós gyerekcsoportokkal foglalkoznak.

A FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

A kérdőív és az interjúk eredményeit kilenc téma mentén összegzem. Ezek az elvégzett órák és helyszínek, vagyis az IKSZ megvalósulása; továbbá az IKSZ által nyújtott élmény; amit az érettségizett fiatalok tapasztaltak és tanultak; hatás a személyiségfejlődésre; és a társadalmi

⁷ <https://korhazsuli.hu/onkenteseknek>

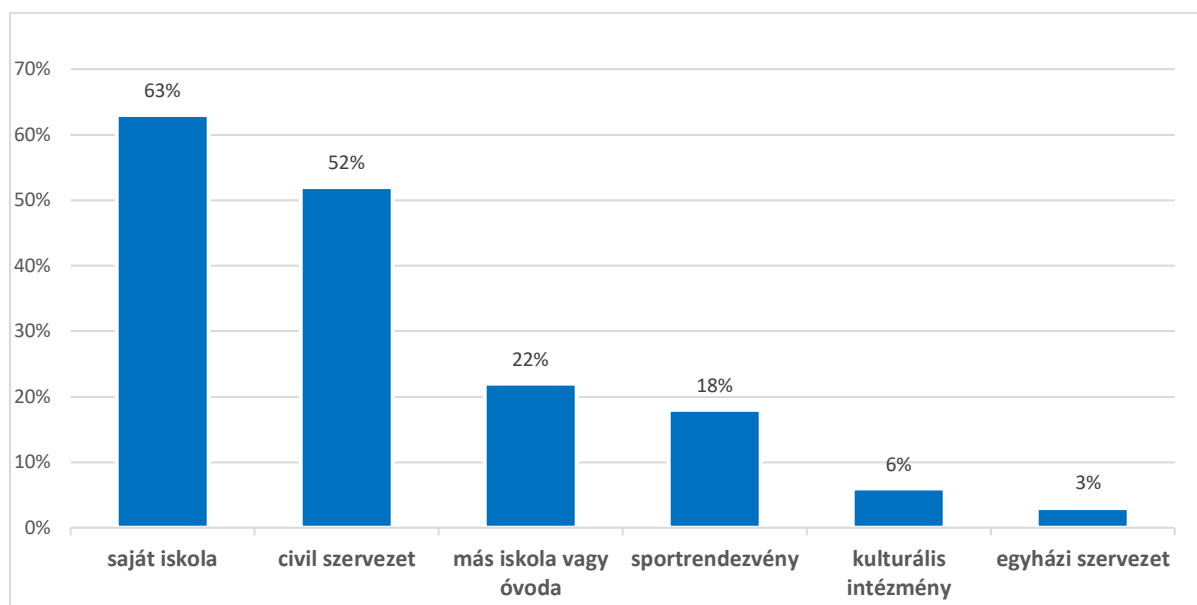
⁸ <https://adomanytaxi.hu/>

felelősségvállalásra; az önkéntességi hajlandóságra; és a későbbi önkéntességre; végezetül pedig az IKSZ-szel kapcsolatosan felmerülő problémák, illetve előnyök a szervezetek számára.

Az Iskolai Közösségi Szolgálat alatt elvégzett órák és helyszínek

A kérdőív kitöltői változatos szervezeteknél teljesítették közösségi szolgálatukat, de jellemzően nem mind az ötven órát ugyanazon a helyszínen, és ezáltal több területen is kipróbálhatták magukat. Ez hasonló az epizodikus önkéntesség terjedéséhez és a trendhez, hogy a fiatalok szívesebben végeznek hosszabbtávú elköteleződéssel nem járó, és változatos önkéntes tevékenységet (Bodó 2014). Ugyanakkor Markos (2021) kutatása alapján pozitívabb élményt jelentett az IKSZ azoknak a diákoknak, akik egy helyszínen teljesítették mind az ötven órát.

1. ábra. Az Iskolai Közösségi Szolgálat legjellemzőbb helyszínei

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőíves felmérés adatai alapján.⁹

Ahogy az 1. ábrán látható, a kérdőívet kitöltő fiataloknak csupán fele (52 százaléka) teljesítette a Közösségi Szolgálatot olyan helyen, ahol tradicionálisan önkéntesek tevékenykednek: egyesületeknél, alapítványoknál, más civil szervezeteknél. Továbbá a megkérdezettek ötöde (22 százaléka) végzett Közösségi Szolgálatot nem a saját, hanem másik iskolában vagy óvodában, szintén közel ötödük (18 százaléka) pedig sportrendezvényeken. Kevésbé népszerű helyszínek voltak körükben a múzeumok, könyvtárak, kulturális intézmények és az

⁹ Több választás is megadható volt a kitöltés során.

egyházi szervezetek. Ugyanakkor más helyszínek, mint egy állami fogászat és önkormányzat is előfordultak.

Tanár1 elmondása alapján az iskolája jelenleg majdnem ezer szervezettel áll szerződésben, melyek a többsége óvoda, általános iskola, sportegyesület, könyvtár, vagyis állami közszolgáltató, oktatási-kulturális intézmények. Csupán 10-20 százalékuk egyéb civil-nonprofit szervezet, bár ezek száma az elmúlt években növekedett.

A kitöltők több mint fele (63 százalékuk) kapott igazolt órákat a saját iskolájuk eseményein, így a saját iskola az IKSZ teljesítésének legjellemzőbb helyszíne. Ezt mindkét megkérdezett pedagógus tapasztalata is alátámasztotta. Sok diák az iskolán belül végzi el az ötven órát, például táboroztat nomád táborban, segít az iskolai rendezvények szervezésében és lebonyolításában. Az egyik interjúban megkérdezett iskolában szerveznek „IKSZ-es vásárt” is, ahol önkéntes órákért cserébe sütnek és árulnak süteményeket a diákok, illetve segítenek a „IKSZ-es büfé” működtetésében. A másik iskolában pedig az iskolai gólyatábor és rendezvények mellett vannak programok, amiket évről-évre megszervez egy tanár, például minden évben részt lehet venni a *Walk the Wish* („Sétálj velünk egy kívánság valóra váltásáért”) sétán, ahol az iskola tanulói és szülei – egy alapítvány közvetítésével – egy súlyosan beteg gyerek kívánságának teljesüléséhez gyűjtenek adományokat, és ezt az adománygyűjtő „sétát” is elkönnyelhetik a diákok közösségi szolgálatként.

Tanár1 szerint azok a középiskolás diákok tanulnak legtöbbet az IKSZ-ből, akik az iskolán kívül teljesítik az ötven órát. A tanárok tapasztalata és a diákok elmondása alapján az középiskolába járó diákok többsége csak a belvárost ismeri, kevésbé lát a sajátjától eltérő, hátrányosabb helyzetben lévő csoportot. Ezért az volt Tanár1 célja, hogy minél több gyereket rávegyen arra, hogy valahol az iskoláján kívül teljesítse az ötven órát. Megpróbálta minél több, iskolán kívüli, olyan különböző területen dolgozó civil szervezettel felvenni a kapcsolatot, akik rászoruló embereken segítenek, mint például a BAGázs, a Budapest Bike Maffia vagy a KórházSuli.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a vélemények szerint a saját iskolában végzett Iskolai Közösségi Szolgálat kevésbé éri el az önkéntességre nevelés célját, mivel a diákok nem találkoznak önkéntes alapon működő szervezetekkel és önkéntes munkához hasonló tevékenységgel. Bár a saját iskolai rendezvény segítése pótolhatja az iskolában hiányzó humánerőforrást, továbbá növelheti a diákok felelősségvállalását a közösségük iránt, de kevésbé van hatással az állampolgári aktivitásukra és társadalmi ügyek iránti érzékenységükre,

mint egy civil szervezetnél való önkéntes munkavégzés, de megnehezíti vagy elzárja az utat afelé, hogy a későbbiekben vissza tudjanak térni a közösségi szolgálat helyszínére rendszeres önkéntesként. Mindezek miatt megkérdőjelezhető annak a gyakorlatnak a létjogosultsága, hogy a legtöbb diák a saját iskolájában végzi el az ötven órát.

Ugyanakkor jelenleg semmilyen rendszerszintű ösztönzés nincs arra, hogy iskolán kívül végezzék a diákok az IKSZ-et, legfeljebb informális biztatást kaphatnak erre a tanároktól, vagy a kortársak pozitív beszámolóit ösztönözhetik őket.

Tanár1 szerint érdemes lenne szigorítani a szabályozásokon, például, hogy az ötven óra felét az iskolán kívül kelljen megcsinálni, vagy jelenjen meg az iskola életében hétköznapi szinten is az önkéntesség lehetősége.

Az Iskolai Közösségi Szolgálat által nyújtott élmény

Amennyiben valaki az Iskolai Közösségi Szolgálat kereteiben találkozik először a társadalmi felelősségvállalás ilyen formájával, akkor fontos, hogy jó élmény is legyen számára, ami ösztönözheti a későbbi, felnőttkori önkéntes tevékenységre. A válaszadók az IKSZ élményét 1-5 skálán átlagosan 3,88 pontra értékelték. Háromnegyedüknek (73 százalékuknak) jó élménye fűződik hozzá (4-5 pont közötti értékelés), és csupán 5 százalékuk értékelte 1 pontra közösségi szolgálatát. A 1-2. táblázatok alapján látható, hogy a lányok és a budapestiek valamivel magasabbra értékelték a Közösségi Szolgálat élményét, de nem jelentős a különbséggel.

1. táblázat. Az Iskolai Közösségi Szolgálat élménye nemek szerinti megoszlás alapján

Mennyire volt jó élmény számodra az IKSZ 5-ös skálán?	5	4	3	2	1	Összesen
Fiú	16%	47%	14%	14%	9%	43 (43%)
Lány	30%	51%	12%	5%	2%	257 (57%)
Összesen	24%	49%	13%	9%	5%	100 (100%)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőíves felmérés adatai alapján.

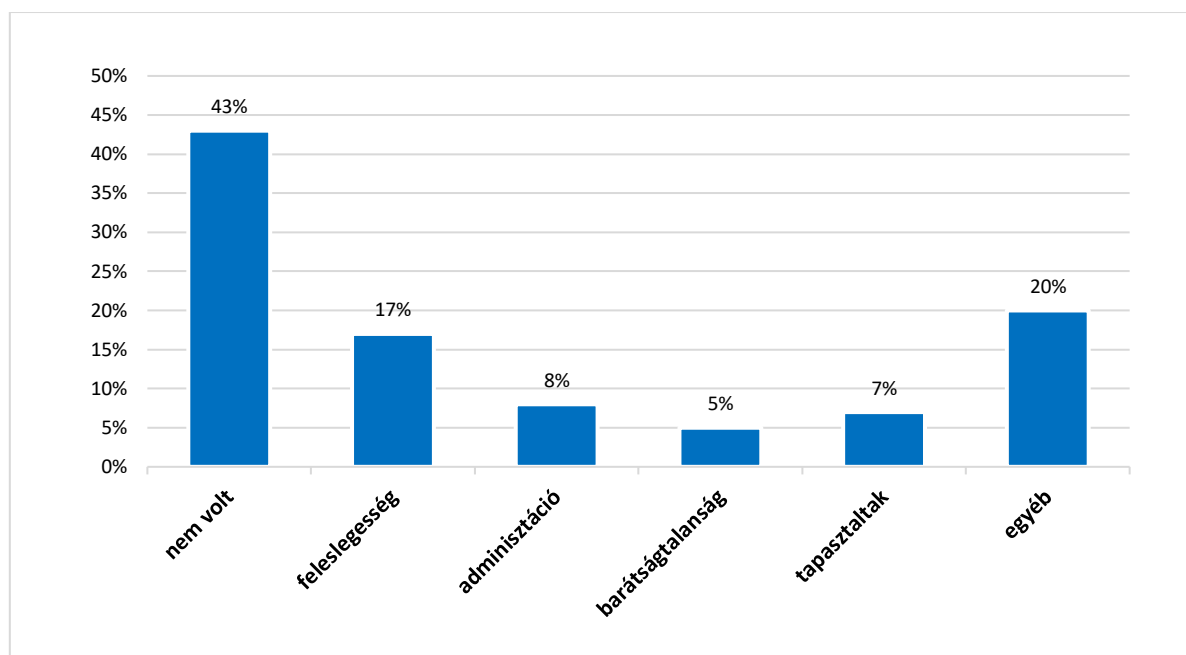
2. táblázat. Az Iskolai Közösségi Szolgálat élménye középiskola települése alapján

Mennyire volt jó élmény számodra az IKSZ 5-ös skálán?	5	4	3	2	1	Összesen
Budapest	32%	37%	16%	10%	5%	57 (57%)
Megyeszékhely	27%	53%	7%	13%	0%	15 (15%)
Város	7%	71%	11%	4%	7%	28 (28%)
Összesen	24%	49%	13%	9%	5%	100 (100%)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőíves felmérés adatai alapján.

A kérdőívet kitöltő fiatalokat arról is megkérdeztem, hogy mi volt a legjobb, IKSZ-hez kapcsolódó élményük. Erre a kérdésre 13 százalékuk nem tudott kiemelni jó élményt, ők jellemzően 2-3 pontra értékelték az IKSZ alatt szerzett élményüket. A fiatalok 12 százaléka jelölt meg az önkéntességhez kapcsolódó fogalmat, mint a segítség megtapasztalása vagy a társadalmi hasznosság érzete. Egy kitöltő azt írta, hogy „megtanultam, hogy létezik önkénteskedés, jó volt másokért tenni”, tehát az ő esetében az IKSZ hívta fel az önkéntes tevékenységekre a figyelmét. A megkérdezettek valamivel több, mint negyedének (23 százalékuknak) a legjobb élménye gyerekekhez, 6 százalékuknak pedig idősekhez kötődött, kapcsolódva a segítség öröméhez, illetve a társadalmi érzékenységüket is növelte. A fiatalok ötöde (21 százalékuk) emelte ki a közösség fontosságát, mert barátokat szerzett, elmélyítette már meglévő barátságait, vagy csupán jó közösségbe került a közösségi szolgálat idejére. Elmondható tehát, hogy az IKSZ élményében kiemelt fontosságú az ott létrejövő közösség, illetve azok szereztek a legjobb élményeket, akik gyerekekkel kapcsolatos tevékenységeket végeztek.

2. ábra. Negatív élmények a válaszadói mintában az Iskolai Közösségi Szolgálat kapcsán

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőíves felmérés adatai alapján.

Ahogy a 2. ábrán látható, a megkérdezettek közel felének (43 százalékának), nem volt negatív élménye az IKSZ kapcsán. A leggyakoribb negatív élmény a feleslegesség érzése és az unalmas, monoton munka volt, amit 17 százalékuk emelt ki. A válaszadók 8 százaléka az

adminisztrációt és szervezést, további 5 százalékuk pedig a fogadóintézetnél dolgozók barátságosan hozzáállását hangsúlyozta. A fiatalok 7 százalékának a tapasztaltak, vagyis a látottak okoztak negatív élményt, mint például a sérültekkel foglalkozó bentlakásos intézmények működése. Ez az ismeret mélyítheti társadalmi érzékenységüket, és bővíti a látókörüket. Ugyanakkor e tapasztalatokat fel is kellene dolgozniuk a fiataloknak pedagógusok vagy más szakemberek segítségével, ami az esetek túlnyomó többségében nem történt meg. A közösségi szolgálat élményét biztosan befolyásolja az IKSZ kötelező volta, ahogy Markos (2021) is leírja. Egy fiatal ki is emelte a kérdésre adott válaszában, hogy „a kis kék könyv miatt olyan volt, mintha nem szívből jönne az, amit csinálok”, tehát a Községi Szolgálat, mint kötelezettség, aláássa az önzetlen segítség örömet.

A kérdőívet kitöltő fiatalok nagyobb része saját bevallása szerint tanult az IKSZ-ből. Legtöbben magáról a segítségről tudtak meg többet, míg mások érzékenyebbé váltak társadalmi problémákra, és türelmesebbek, empatikusabbak lettek. Többen hangsúlyozták, hogy itt találkoztak először azzal, hogy milyen érzés jó ügyekért és a saját közösségükért dolgozni, illetve kiemelték a közösség fontosságát és erejét, hogy abban nagy változásokat csak közösen lehet elérni. Ez alapján az IKSZ fontos tapasztalatokat adott bizonyos fiataloknak ahhoz, hogy társadalmilag felelős felnőttekké válhassanak, tehát körükben elérte azt az alapvető célt a program, amit a kitűzésével el akartak érni. Sajnos ez nem valósult meg minden esetben, a kitöltők közel harmada (30 százalék) nyilatkozott úgy, hogy semmit sem tanultak az IKSZ-ből. Az IKSZ-re a fiatalok több mint fele (59 százalék) jó emlékként tekint vissza, és jóval többen, a kitöltők közel háromnegyede írt pozitív élményt is.

Ezt erősítette meg Tanár1 elmondása is, aki szerint a diákok általában pozitív tapasztalatról számolnak be, hogy „jó volt” és élvezték a Községi Szolgálatot.

Amit a fiatalok az Iskolai Községi Szolgálat alatt tanultak

Minden interjúalany kiemelte, hogy a diákoknak az Iskolai Községi Szolgálat jó élmény és fontos tapasztalat a későbbi életükre nézve. A megkérdezettek közül Tanár1 inkább a személyiségfejlődésben betöltött szerepét emelte ki és azt, hogy megismerhetnek más helyzetben lévő embereket a diákok, míg Tanár2 a pályaválasztásban betöltött funkciót emelte ki, és azt, hogy találjanak valamit a fiatalok, amit szívesen csinálnak és hasznos a társadalomnak.

A civil-nonprofit szervezetek mindegyikénél a középiskolások legalább fél évet eltöltenek, ezért hosszan rálátnak a fiatalokban történő változásokra. Mindhárom szervezetnél találkoznak a célcsoporttal, így megvalósul a társadalmi érzékenyítés is. Az interjúalanyok főként a diákok személyiségfejlődését emelik ki, azáltal, hogy megismerkednek különböző társadalmi problémákkal és más helyzetben lévő emberekkel, átértékelik a saját helyzetüket és lehetőségeiket. Emellett sok mást is tanulnak a diákok az IKSZ-ből, például a KórházSuli képviselője a felnőttekkel való együttműködést emelte ki egy iskolától eltérő rendszerben, míg az Adománytaxi a szervezet működésének, tevékenységének megismerését, és végül a BAGáznál az interjúalany pedig az előítéletek lebontását és a közügyekről való gondolkodást emelte ki.

Az Iskolai Közösségi Szolgálat hatása a középiskolás diákok személyiségfejlődésre

A civil-nonprofit szervezeteknél megkérdezett interjúalanyokkal ellentétben a diákok nem mind értenek egyet az IKSZ személyiségfejlesztő hatásával. A kérdőív legmegosztóbb állítása az volt, hogy „Az Iskolai Közösségi Szolgálat hozzájárul a személyiségem fejlődéséhez, alakulásához”. Csupán a válaszadók 42 százaléka gondolta úgy, hogy az IKSZ valamilyen módon hozzájárult a személyiségük fejlődéséhez, a többiek semleges vagy negatív választ adtak. Jellemzően, akik egyetértettek, ők jó emlékként tekintettek az IKSZ-re és máshol is terveznek önkéntes munkát végezni.

Tanár1 szerint az IKSZ-nek a személyiségfejlődésben van hatalmas szerepe. Ugyanis a diákok néha úgy érzik, hogy amit csinálnak csak egy csepp a tengerben, és nem tudnak vele valódi változást elérni, de az IKSZ megmutatja, hogy az apróságok is számítanak. Emellett türelemre, nyitottságra, toleranciára és elköteleződésre nevel, ha olyan szervezetnél önkéntesek, ahol valóban segítséget nyújthatnak, és ahol hosszútávú együttműködésben vehetnek részt, és ezáltal „szélesebb látószögben látják onnan a világot”, mint korábban.

A személyiségfejlődés gyakran már az IKSZ ideje alatt is megmutatkozik a tanárok és diákok visszajelzései alapján. Van, hogy egy unott kamasznak a civil-nonprofit szervezetnél való önkéntesség ad motivációt, és erre Tanár1 több példát is hozott. Volt diákja, akin nem csak észrevették a tanárok, hogy motiváltabbá vált, hanem miután a BAGáznál, gyerekek között végezte az IKSZ-et, azt mondta, hogy „sokkal jobban értékeli a hétköznapijait, hogy ő iskolába járhat” és mélyen megérintette, hogy annyi szeretet kap az önkéntes munkája alatt bagi roma gyerekektől, amit el sem tudott képzelni korábban.

A középiskolások a KórházSuli képviselője szerint megtanulnak felelősséget vállalni, mert rendszeresen járnak korrepetálni, és másokért áldozatokat vállalnak bizonyos helyzetekben. Észreveszik azt, hogy milyen szempontból vannak előnyös helyzetben, és hogyan tudnak adni és segíteni másnak. Megismerik, hogy a világ nem tökéletes, mert találkoznak nehézségekkel, de közben látják, hogy például a mozgássérült, kerekesszékkal közlekedő gyerekek is tudnak normális életet élni, és ugyanúgy viselkednek, mint a többi fiatal. Ez a kapcsolat, kölcsönösen, mozgássérült fiatalokra is pozitív hatással van.

Emellett a közösségi szolgálatot végző fiatalok a fogadószervezetben megtanulnak egy, az iskolától eltérő rendszerben együtt dolgozni és a felnőttekkel együttműködni, másfajta szabályokat és megállapodásokat betartani, ami fontos tapasztalat lehet a későbbi életükre. Fejlődnek az önérvényesítésben, a másokkal való kommunikációban, a tudásuk átadásában, kreativitásban és együttműködésben. A KórházSuli például ösztönözi a fiatalokat arra, hogy szóljanak, ha megakadnak vagy gond van. De ők az interjúalany szerint megszokták, hogy tökéletesen kell teljesíteni, ezért egyre több idő kell ahhoz, hogy merjenek segítséget kérni, és felismerjék, hogy senki sem tökéletes.

Társadalmi felelősségvállalás megjelenése az Iskolai Közösségi Szolgálatban

Mindhárom civil szervezet képviselője egyetértett abban, hogy az Iskolai Közösségi Szolgálatból legtöbbet a részt vevő fiatalok profitálnak. A tapasztalatok tágítják a látókörüket, mivel megismernek a sajátjuktól eltérő, hátrányosabb helyzetben lévő embereket, így a saját helyzetüket és problémáikat is újraértékelik. Megtapasztalják azt, hogy milyen önzetlen segítő tevékenységet végezni, amit a későbbi életükre is magukkal vihetnek.

A fiatalok az IKSZ alatt „teljesen új világnézetet, barátokat, megértést, tudást” kaphattak, emelte ki az Adománytaxi képviselője. Az Adománytaxinál szolgálatot teljesítőknél tapasztalható volt, hogy változott a szegénységhez való hozzáállásuk, mert a valóságban látták, hogy milyen körülmények között élnek az emberek egy hátrányosabb helyzetű településen. A budapesti fiatalok jellemzően nem jártak még ennyire elszigetelt falvakban, ezért az Adománytaxin keresztül ismerik meg azt is, hogy hogyan működik egy falu. Újraértékelik a saját igényeiket és kiadásait, mivel látják, hogy ezeken a településeken sokszor étel sincs. Ezáltal empatikusabbá válnak, nyitottabbak lesznek a társadalmi problémák iránt, és értékesebbnek fogják tartani azt, amilyük van, mivel ráébrednek, hogy ami nekik van, az sokak számára nem elérhető. Megértik a saját privilegizált helyzetüket és azt, hogy ebből a

helyzetből tudnak másokat is támogatni. Ráadásul, mivel ugyanazokon a programokon vesznek részt a félévben, így egymást is megismerik a különböző iskolákból érkező önkéntesek, és kapcsolatok, új barátságok jönnek létre.

A BAGÁZSNÁL is ráeszmélnek arra a fiatalok, hogy mekkora társadalmi különbségek vannak Budapesttől nem messze. Megismerik a romatelepek működését, a szegregáció és az inklúzió témáját, és ez formálja a későbbi gondolkodásukat a közügyekről, mint a szociális ügyekről, oktatásról, társadalmi felelősségről. Ezáltal az IKSZ hozzájárul ahhoz, hogy tudatos felnőtté és tudatos választópolgárrá váljanak, reflexívek legyenek önmagukkal és társadalmi kérdésekkel kapcsolatban. A BAGÁZSNÁL való önkéntesség alatt folyamatosan romákkal kerülnek kapcsolatba, ezért a résztvevők sztereotípiái fokozatosan lebomlanak.

A vizsgálatban részt vevő középiskolás diákok nagyon változatos szervezeteknél teljesítették az ötven órát, és ez a későbbi pályaválasztásukra is hatással lehet. Tanár² több példát is kiemelt, miszerint az orvosnak készülő diákok a Heim Pál Gyermekkorházban vagy a KórházSuliban végzik az IKSZ-et, a biológusnak tanulók a Fővárosi Fűvészkertben, a művészettörténésznek készülő pedig a Szépművészeti Múzeumban, így releváns tapasztalatot szerezhettek, és könnyebben eldönthetik, hogy valóban érdekli-e őket a választott pályájuk.

Az Iskolai Közösségi Szolgálat hatása az érettségi utáni önkéntességi hajlandóságra

Az IKSZ célja, hogy a diákok olyan tevékenységet végezzenek, mely önkéntességre és társadalmi felelősségvállalásra neveli őket (Bodó 2014). Ezért fontos kérdés, hogy valóban olyan tevékenységet végeznek-e, amit máskülönben nem tennének, vagyis van-e ilyen szempontból hozzáadott értéke az IKSZ-nek.

A kérdőívet kitöltő fiatalok harmada (34 százaléka) biztosan állította, hogy nem csinált volna ilyesmit, ha nincs a kötelező ötven óra, míg 21 százalékuk nem volt benne biztos. A maradék 45 százalék saját bevallása szerint akkor is végzett volna hasonló tevékenységet, ha nem kötelező. A fiatalok tehát körülbelül fele szerzett olyan tapasztalatot az IKSZ által, amire másképpen nem lett volna lehetősége ebben az életkorban.

A kérdőívben a fiatalok önkéntességhez kapcsolódó attitűdjeit is mértem. „Az Iskolai Közösségi Szolgálat hatására máshol is önkénteskedni fogok” és „Az Iskolai Közösségi Szolgálat hozzájárult ahhoz, ahogy ma az önkéntességről gondolkodom” állításokkal a többség nagyon nem értett egyet, 42 és 36 százaléké választotta a „legkevésbé egyetért” válasz lehetőséget.

Ugyanakkor voltak olyan diákok, akik egyetértettek, az első állítással 28 százalékuk, illetve a másodikkal 29 százalékuk. A fiatalok több mint negyedénél tehát az IKSZ pozitív változást ért el a későbbi önkéntességhez való hozzáállásban.

Tanár² szerint a legfontosabb, hogy mit visznek magukkal az ötven órából, hogy megtalálják az érdeklődésüket, és legyen valami a későbbiekben is, amit szívesen csinálnak. Vannak sikertörténetek is, ahol ez megvalósult: például egy 2016-ban érettségizett diákja az Autistic Art Alapítványnál teljesítette az ötven órát, majd később ott is vállalt munkát.

A civil-nonprofit szervezeteknél közösségi szolgálatot végző fiatalok önkéntességhez való hozzáállása változik. Az Adománytaxinál például úgy látják, hogy a diákok ráébrednek arra, hogy van értelme önkéntes munkát végezni, és ezáltal fontosnak érzik magukat, mivel felelősségük van: például nélkülük nem készülne el időben a raktározás és a ruhák szortírozása. Az Adománytaxi képviselője szerint ezért lehet a náluk végzett közösségi szolgálat sikeres, mert megmutatja, hogy lehet úgy segíteni, támogatni, hogy közben az önkéntes is kap belőle. Ha a diákok fiatalon megtanulják, hogy mi az önkéntesség, akkor felnőtt korukban is fognak önkéntes tevékenységeket végezni. Ezek a fiatalok által írt beszámolókból is megjelentek: „most voltam önkéntes először, de szerintem egész életemben szeretnék majd hasonlóban részt venni” (Adománytaxi 2024) és „jobban kinyílt a szemem, annyira megtetszett ez, amit a Taxi csinál, hogy a jövőben én is részt akarok majd venni ilyesmi tevékenységekben” (Adománytaxi 2024).

Az Iskolai Községi Szolgálat tehát, ha olyan szervezetnél végzik, ahol hasznos és értelmes munka folyik, akkor elindít(hat) egy folyamatot, ami az önkéntessé váláshoz vezet, hiszen, ha már középiskolásként megértik ennek a társadalmi hasznosságát, akkor felnőttként is valószínűbb, hogy pozitívabb lesz az önkéntességhez való hozzáállásuk.

Az Iskolai Községi Szolgálat hatása az érettségi utáni önkéntességre

A kitöltők kétharmada (68 százalék) végzett önkéntes tevékenységet az IKSZ teljesítése óta, valamivel több, mint harmadukat befolyásolták (39 százalék) vagy részben befolyásolták (36 százalék) az IKSZ során szerzett élmények. Ahogy a 3. táblázatban látható, azok voltak hajlamosabbak önkéntes tevékenységet végezni az érettségi óta, akik magasabb pontszámúra értékelték a Községi Szolgálat élményét.

Az azóta önkéntes munkát nem végzők közül 5 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy befolyásolta vagy részben befolyásolta a Községi Szolgálat abban, hogy nem vállaltak önkéntes munkát.

3. táblázat. Az Iskolai Közösségi Szolgálat élménye és érettségi utáni önkéntesség

Mennyire volt jó élmény számodra az IKSZ 5-ös skálán?	5	4	3	2	1	Összesen
Végzett önkéntes munkát azóta	26%	51%	11%	9%	3%	68 (100%)
Nem végzett önkéntes munkát azóta	19%	44%	19%	9%	9%	32 (100%)
Összesen	24%	49%	13%	9%	5%	100 (100%)

Forrás: Saját szerkesztés a kérdőíves felmérés adatai alapján.

Az IKSZ során szerzett élmények a későbbi önkéntességre negatív hatással csak kevés esetben voltak a megkérdezettek körében, viszont minden harmadik esetben pozitívan befolyásolták az önkéntes hajlandóságot. Ezen adatok alapján feltételezhető, hogy többen fognak érettségi után önkéntes tevékenységet végezni a közösségi szolgálat hatására, mintha nem lett volna kötelező teljesíteniük azt, vagyis az IKSZ pozitív hatással van a fiatalok későbbi önkéntes tevékenységére is.

Tanár1 tapasztalata alapján a diákoknak kis százaléka, ezer gyerekből legfeljebb ötven vállal olyan feladatot, ami hosszú távú, heti rendszerességű felkészülést és elköteleződést igényel, mint amit a KórházSuli, az Adománytaxi vagy a BAGázs elvár. Viszont aki ilyet vállal, és akik gyerekekkel találkoznak, mint a BAGázsnál szolgálatot teljesítők, vagy akinek saját mentoráltja van, jellemzően az ötven óra letelte után is folytatja a tevékenységet, ekkor már valódi önkéntes munkaként. Az önkéntességre nevelés akkor sikeres, ha hosszútávú feladatot vállal a diák, és aki ezt vállalja, azt eleve nagyobb segítési szándék és önkéntes munkára való hajlandóság jellemzi.

Mindhárom megkérdezett szervezet képviselője úgy nyilatkozott, hogy a középiskolai diákok egy része szívesen folytatja hosszabb távon is a megkezdett munkáját az ötven óra letelte után. A KórházSulinál ez átlagosan minden tizedik középiskolásra volt jellemző, de sokan hoznak másokat, ismerősöket is. Vannak olyan önkénteseik, akik több tanévre is elköteleződnek, ez bizonyítja, hogy szeretik csinálni. Ezeknél a fiataloknál már megvalósult az IKSZ egyik nevelési célja, ugyanis valóban önkéntes tevékenységet végeznek, így társadalmi felelősséget vállalnak. A KórházSuli szerint azért fontos a hosszú távú elköteleződés, mert így tud annyira elmélyülni a társadalmi felelősségvállalás, hogy az felnőtt korban is megmaradjon. A BAGázsnál azért maradnak szívesen a fiatalok, mert sikerélményük volt az önkéntességben, például pályaaorientációs szerepe volt, megszerették a mentorált csoportot vagy az önkéntes társaikat, ezért sokan egy félév vagy év helyett több évet maradtak a szervezetnél. A

középiskolás fiatalok gyakran folytatják az önkéntes munkát egyetemistaként a BAGázs különböző programjaiban, és van, aki később felnőtt önkéntesként és munkatársként is marad.

Az Iskolai Közösségi Szolgálat során jelzett problémák

A kérdőív és az interjúk alapján több probléma is felmerül az IKSZ kapcsán, melyek megoldásával – véleményem szerint – javulhatna a Program.

Valós teljesítés nélkül igazolt órák. A kérdőív kitöltőinek több mint harmada (37 százaléka) teljesített úgy órákat, hogy semmit sem kellett érte tennie, vagyis aláírták az órákat a tevékenység teljesítése nélkül. Ez jellemzően öt, tizenöt óra körül mozgott, de előfordult a húsz, illetve a harminc óra is. Egy-egy kitöltőnél ez az óraszám negyven, illetve ötven órát is kitett (ők ketten nyilatkoztak a kérdőív elején úgy, hogy nem teljesítették az IKSZ-et). Számukra is kötelező volt, de lehetőségük volt teljesítés nélkül igazolni, amivel éltek is. Mivel a válaszadók harmada igazolt órákat az IKSZ elvégzése nélkül, feltételezhetjük, hogy a nem teljesített órák aláírása sok iskolában szinte bevett gyakorlatnak számít, ami morálisan is elveszi az IKSZ értelmét, és ellehetetleníti, hogy szerepét betöltse.

Az utánkövetés hiánya. A Közösségi Szolgálat alapelvei között szerepel a kísérés, vagyis a tanulók támogatása a pedagógusok részéről.¹⁰ Ennek leggyakoribb formája a felkészítő órák és az utólagos megbeszélés. Markos (2020) alapján azok a diákok, akik részt vehettek felkészítő és feldolgozó alkalmakon, pozitívabban vélekedtek a Közösségi Szolgálatról, ami egyértelműen igazolja, hogy az utánkövetésnek fontos szerepe van.

A kérdőívben megkérdezett diákok 78 százaléka azt írta, hogy semmilyen megbeszélése nem volt az IKSZ-nek. Csupán 20 százalék jelölte, hogy osztályfőnöki órán vagy más formában beszéltek róla. Ugyanakkor a diákok egy része kiemelte, hogy bár az iskolában nem, de a fogadószervezettel tartottak feldolgozó köröket, ahol megbeszélték a tapasztalataikat.

¹⁰ https://www.oktatas.hu/kozneveles/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik

Szervezettebb folyamatok hiánya és a koordinátor tanárok túlterheltsége. A kérdőívben megkérdeztem a fiatalokat, hogy véleményük szerint hogyan lehetett volna jobb számukra az IKSZ, milyen javítási pontokat észlelnek. A válaszadók többsége (35 százaléka) azt emelte ki, hogy szervezettebb folyamatot és szélesebb választási lehetőségeket szerettek volna, illetve azt, hogy az iskola nagyobb felelősséget vállaljon abban, hogy az egyes diákok hol végzik el a szolgálatot. A válaszadók 9 százaléka kiemelte, hogy értelmesebb tevékenységet kellene végezniük a diákoknak, 5 százalék itt is a közösség fontosságát hangsúlyozta. A kitöltők 5 százaléknál merült fel problémaként, hogy a fogadószervezetekenél kellene komolyabban venni az oda érkező diákokat. Végezetül 3 százalékuk pedig azt sérelmezte, hogy mások a tevékenység elvégzése nélkül kapták meg az ötven óráért járó aláírásokat, tehát teljesítés nélkül, és ez a saját motivációjukra is negatívan hatott.

A középiskolai koordinátor tanárok főként a támogatás hiányát emelték ki. Az iskolák és az IKSZ-ért felelős koordinátorok nem kapnak elég támogatást központi intézményektől, ezért kevesebb lehetőséget tudnak kínálni a diákoknak, sokszor csak ad hoc jelleggel.

Tanár2 szerint segítség lenne, ha kapnának egy frissülő listát, hogy milyen szervezetekhez mehetnek a diákok teljesíteni az óráikat ahelyett, hogy ezt az iskoláknak és a koordinátoroknak kelljen az évek alatt összegyűjteniük. Tapasztalatai alapján az iskola a diákok és szervezetek összekötésében tud segíteni, akár a diákok felől érkezik a kérés, akár a szervezetek felől. Az IKSZ emiatt plusz terhet jelent, mert az iskoláknak, és azon belül is a koordinátor tanároknak kell keresniük a fogadószervezeteket.

Tanár1 szerint hasznos lenne az iskolák központi támogatása és egyetértett abban, hogy a koordinátoroknak kevés idejük jut az IKSZ szervezésére a szokásos, tanításhoz kapcsolódó feladataik mellett. A tantestület többi tanára is üdvözli a kezdeményezést, és elméletben támogatják is, de kevesen tesznek érte aktívan a túlterheltség és az időhiány miatt. Ezért a koordinátor lényegében magára van hagyva: „ha csinálom, akkor van, ha nem, akkor nincs”.¹¹

¹¹ Részlet egy IKSZ-ért felelős középiskolai pedagógussal készített interjúból.

Az Iskolai Közösségi Szolgálat pozitív hozadéka a civil-nonprofit szervezetek számára.

A megkérdezett civil-nonprofit szervezetek képviselői azt is kiemelték, hogy számukra milyen hatással vannak a Közösségi Szolgálatot végző fiatalok: frissen tartják a szervezeteket, és folyamatos megújulásra ösztönzik őket a diákok. Azt is fontosnak tartották, hogy a diákok által még több emberhez jut el a szervezet és a tevékenységük középpontjában álló társadalmi probléma híre.

A KórházSuli és az Adománytaxi tapasztalatai alapján a középiskolások nagy lendülettel, sok kreativitással és új ötletekkel rendelkeznek, ezért a szervezetnek is sok energiát ad a jelenlétük, frissítik a csapatot, és folyamatosan tanul a szervezet a fiatalabb generációkról. Az elmúlt tíz év alatt a középiskolások változtak, más igényekkel és motivációval érkeznek, más csatornákon kommunikálnak, ezért a szervezetnek is rugalmasnak, frissnek és fókuszáltnak kell maradnia. Az IKSZ keretében megjelenő középiskolások hatására a BAGázs elkezdte strukturálni a gyerekprogramjait. Ezt mutatja, hogy régebben X (IKSZ) programnak hívták a gyerekfoglalkozásokat.

A diákok egy része mindhárom szervezetnél marad önkéntesként az ötven óra letelte után is. Ezáltal a szervezeteknek több önkéntese lesz, és több feladatot tudnak ellátni. Az Adománytaxinak célja a hálózatosodás, és ebben is tudnak segíteni a középiskolások, ha például mesélnek róla otthon, és a szülők is küldenek adományt. A BAGázs egyik célja a romák társadalmi inklúziója, ezért azok a középiskolások is fontosak a szervezet számára, akik csak egy évet töltöttek a BAGázsnál, de utána beszámolnak az élményeikről a barátaiknak, családjaiknak, ismerőseiknek, mert így tud a BAGázs sok embert elérni és edukálni a többségi társadalomból.

ÖSSZEGZÉS ÉS JAVASLATOK

Az Iskolai Közösségi Szolgálat egyik célja a fiatalok önkéntességbe való bevonása, ezáltal társadalmi felelősségtudatuk és szociális érzékenységük növelése. Ahogy a szakirodalom (Markos 2021) is megállapította, az IKSZ nem valós önkéntes tevékenység, mivel minden nappali képzésben tanuló diáknak kötelező elvégeznie az érettségihez. Az interjúban megkérdezett tanárok és az Adománytaxi (2024) által megkérdezett diákok is kiemelték, hogy ez minden fél számára szokatlan, és olyan, mintha a kötelező jelleg elvenne a végzett

tevékenység értékéből. Ugyanakkor Tanár1 azt is kiemelte, hogy jelenleg ez a legjobb formája a fiatalok önkéntességre nevelésének.

Az azonosított problémák és fejlesztési pontok ellenére elmondható, hogy jelentős értéket képvisel az IKSZ mind a civil-nonprofit szervezetek, mind a részt vevő diákok számára. A megkérdezett fiatalok több mint fele nem, vagy nem biztosan végzett volna hasonló tevékenységet, ha nincs a kötelező ötven óra, és többen itt találkoztak először az önkéntességgel. Jellemzően jó élménynek tartották a közösségi szolgálatot, melyben főként a közösségnek és a segített csoportoknak volt jelentősége, és minden harmadik esetben pozitívan befolyásolta a későbbi önkéntességre való hajlandóságukat.

A diákok saját és tanáraik elmondása alapján az IKSZ hatására türelmesebbek, empátikusabbak lettek, emellett szociálisan érzékenyebbek is. További, személyiségre való hatásként jelent meg válaszaikban, hogy csökkent az előítéletességük, motiváltabbá váltak, fejlődött a személyiségük, és megtapasztalták a társadalmi felelősségvállalást. Mindezek alapján azt állapítottam meg, hogy az ő esetükben az IKSZ hozzájárult ahhoz, hogy társadalmilag felelős felnőtteket neveljen. A tanárok és a fogadószervezetek képviselői is jelentős képességfejlődésről számoltak be, csakúgy, mint a korábbi kutatásokban (Markos 2020; Sárosi 2022) megkérdezett diákok. Ráadásul a civil-nonprofit szervezetek is pozitívan számoltak be a fiatalok hatásáról rájuk, illetve nem utolsó sorban azt is fontosnak tartották, hogy humánerőforrást biztosíthat az IKSZ a szervezet számára.

A Közösségi Szolgálat legjellemzőbb helyszíne a kérdőív alapján a diákok saját iskolája, és sokan mind az ötven órát ott végzik. Ugyanakkor az Oktatási Hivatal ajánlása szerint az órák legalább felét érdemes máshol teljesíteni, és ebben a középiskolai koordinátor tanárok is egyetértettek. Mind az interjúk, mind a kérdőív eredményei alátámasztják, hogy a megkérdezettek közül azok a diákok profitáltak legtöbbször az IKSZ-ből, akik azt legalább részben egy iskolán kívüli, olyan, rászorulókkal és hátrányos helyzetű emberekkel foglalkozó szervezetenél teljesítették, mint a KórházSuli, az Adománytaxi vagy a BAGázs.

Az IKSZ egyik célja, hogy a szolgálat és az élménypedagógia-alapú tanulás egyszerre valósuljon meg.¹² Így a fiatalok jó élményeket szerezhetnének az ötven óra teljesítése közben, ami motivációt ad nekik, illetve a jó élmény elősegíti a társadalmi felelősségvállalás elmélyülését

¹² https://www.oktatas.hu/kozneveles/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik

és a személyiségfejlődést (Bodó 2014). A civil-nonprofit szervezetek képviselői és a pedagógusok elmondása alapján ez egyes szervezeteknél valóban megvalósul, de a kérdőívben kapott válaszok alapján nem minden diák tud ilyen programban részt venni.

A kérdőíves megkérdezés során több diák említette, hogy nem volt elég feladata az IKSZ során, vagy ha igen, akkor azt feleslegesnek, unalmasnak tartotta, illetve sokan szervezetlennek ítélték meg a folyamatot. Ez Sárosi (2022) munkája alapján csökkenti az IKSZ személyiségre és önkéntességi hajlandóságra gyakorolt hatását. Az iskoláknak tehát jobban kellene megszervezniük az IKSZ teljesítését, és olyan helyszíneket kínálni a diákjaiknak, ahol a társadalom számára hasznos, változatos tevékenységeket végezhetnek. Ugyanígy ellenőrizni is fontos lenne az órák teljesítését, ugyanis a diákok harmada kapott aláírt órákat anélkül, hogy teljesítette volna azokat, és ez más diákok motivációjára is negatívan hatott.

Célszerű lenne, ha minden diák értelmes, hasznos és élvezetes munkát végezhetne olyan civil-nonprofit szervezetnél, ahol valóban szükség van a munkájára. Ilyen szervezetből pedig számos van, ugyanis a civil-nonprofit szektorban általános a kapacitás- és a humánerőforrás hiány, amin a középiskolások legalább részben tudnának segíteni. Mind a diákok, mind a civil-nonprofit szervezetek részéről igény van az IKSZ tartalommal való feltöltésére, de ez a két csoport nagyon gyakran nem talál egymásra. Mindkét fél abban bízik, hogy az iskolák segítenek az összekötésben, de a koordináló pedagógusok elmondása alapján az iskolák sem rendelkeznek elegendő információval arról, hogy milyen fogadószervezeteket ajánlhatnak a diákoknak.

Ez alapján szükséges lenne létrehozni valamilyen közös platformot, ahol a diákok és a civil szervezetek könnyebben egymásra találhatnak anélkül, hogy az IKSZ-ért felelős pedagógusoknak további leterhelést jelentene. Ez vagy központilag, állami szinten tudna megvalósulni, vagy lokálisan, szervezetek és iskolák szintjén. Az interjúk alapján van arra korábbi sikeres gyakorlat, hogy középiskolás diákok segítik a koordinátor munkáját, például különböző szervezetek felkeresésével, amiért akár órákat is elszámolhatnának.

A kutatás fő korlátja, hogy kis elemszámú, nem reprezentatív, a kevés kérdőív kitöltő és interjúalany miatt a leírtak nem minden középiskolára és civil-nonprofit szervezetre tekinthetők igaznak. A megkérdezett pedagógusok iskolái úgynevezett budapesti „elit gimnáziumok”, ahova jobb helyzetben lévő diákok járnak, és Tanár1 szerint eleve fogékonyabbak a társadalmi problémákra. A szervezetek pedig szintén Budapesten működnek, és a diákok által könnyebben megközelíthető problémákkal foglalkoznak. Mivel az

IKSZ csak a 2016 óta érettségizőket érinti, még nem kutatható, hogy több évtizedes távlatban milyen hatása van, csupán az érettségit követő legfeljebb nyolc-kilenc évre nézve. További kutatási lehetőségek rejlenek a minta bővítésében, diákokkal végzett fókuszcsoporthoz interjúkban, illetve meg lehetne kérdezni a civil-nonprofit szervezetek képviselőit, hogy generációsan milyen különbségeket tapasztaltak a közel tíz év alatt az IKSZ-esek körében.

IRODALOM

- 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról (2025).
<https://njt.hu/jogszabaly/1997-100-20-22> Letöltve: 2025.01.28.
- 1068/2012. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020 elfogadásáról és végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról (2012).
<https://njt.hu/jogszabaly/2012-1068-30-22> Letöltve: 2025.01.28.
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről (2011).
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> Letöltve: 2023.07.02.
- Adománytaxi: *Kik vagyunk?*
<https://adomanytaxi.hu/> Letöltve: 2025.01.31.
- Adománytaxi (2024): *Visszajelző dokumentumok középiskolás résztvevőktől a Községi Szolgálatként végzett tevékenységükről.*
- BAGázs (2024): *Éves jelentés 2023/2024.*
<https://bagazs.org/atlathatosag/> Letöltve: 2025.01.31.
- Bartal Anna Mária (2023): Kihívás és/vagy lehetőség? – Szakirodalmi ajánlások az epizodikus önkéntesek toborzásához, foglalkoztatásához és megtartásához. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 130-148. DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2023.1.130-148>
- Bodó Márton (2014): A közösségi szolgálat 2011-es bevezetése és tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle*, 643(4) pp. 47-68.
- Czike Klára – Kuti Éva (2006): *Önkéntesség, jótékonyság, társadalmi integráció.* Budapest: Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány.
- Furco, Andrew (1996): *Service-learning: A Balanced Approach to Experiential Education. Expanding Boundaries: Service and Learning.* Washington: Corporation for National Service.
- Király Gábor – Dén-Nagy Ildikó – Géring Zsuzsanna – Nagy Beáta (2014): Kevert módszertani megközelítések. Elméleti és módszertani alapok. *Kultúra és közösség*, 6(2) pp. 95-104.
- KórházSuli: *Önkénteseknek.*
<https://korhazsuli.hu/onkenteknek/> Letöltve: 2025.01.31.
- Központi Statisztikai Hivatal (2023): *Az oktatás főbb, hosszú idősoros adatai.*
https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0001.html Letöltve: 2024.04.14.
- Markos Valéria (2016): Községi szolgálat vagy önkéntesség? *Educatio*, 25(3) pp. 444-450.
- Markos Valéria (2020): *Úton a felelős állampolgári lét felé – Az iskolai közösségi szolgálat közvetlen és közvetett hatásai.* Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Markos Valéria (2021): Kik a nyertesei az Iskolai Községi Szolgálatnak? – Az Iskolai Községi Szolgálat iránti pozitív attitűdöket befolyásoló tényezők vizsgálata. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 69-82. DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2021.1.69-82>

Maxwell, Joseph Alex (2008): Designing a qualitative study. Qualitative research. In. Bickman, Leonard – Rog, Debra J. (eds.): The SAGE Handbook of Applied Social Research Methods. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. DOI:10.4135/9781483348858.n7

Nemzeti Önkéntes Stratégia, 2012-2020. (2012)

Oktatási Hivatal: Iskolai Közösségi Szolgálat GYIK.

https://www.oktatas.hu/kozneveles/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik Letöltve: 2024.03.08.

Sárosi Tünde (2022): *Az iskolai közösségi szolgálat pedagógiai elemei és szerepe a személyiségfejlődésben*. Eger: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger.

https://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/110/1/sarosi_tunde_ertekezes.pdf Letöltve: 2025.01.29.

Sigmon, Robert (1979): Service-learning: Three principles. *Synergist*, 8(10) pp. 9-11.

Felhasznált interjúk

Tanár1, Iskolai Közösségi Szolgálatért felelős tanár, egy budapesti gimnázium, 2024.02.06.

Tanár2, Iskolai Közösségi Szolgálatért felelős tanár, egy budapesti gimnázium, 2024.02.16.

Adománytaxi Alapítvány, 2024.02.23.

BAGázs Közhasznú Egyesület, 2024.02.21.

KórházSuli Alapítvány, 2024.02.07.